

ANVIOÙ HON LEC'HIOÙ (7)

ben- & *penn*. Gant *ben-* ha *penn* hon eus an daou benn eus ekosistem anvioù hon stêrioù, hon dourioù. An daou benn, dre m'hon eus ar penn-kentañ hag ar fin, entre an daou emañ an trevier, ar flondrennoù, an devalennoù, ha me oar me. Un ekosistem ivez dre ma vev en dourioù-se un duilhad loened a-bep seurt. Loened a rankomp soursial oute. Mil ret...

Krogomp gant an deroù : *penn* eo ar ger hag a verk mammenn, eien an dourioù, peurliesañ. Sellit' ta : *Pennaon* en Lohueg, lec'h ma tarzh an Aon, *Pennaven* en Kore, lec'h ma tarzh an Aven, *Penngwaien* en Ploneizh, lec'h ma tarzh ar Gwaien (zo ivez anv brezhoneg *Audierne*, hag *Audierne* o tont eus un anv brezhoneg all !), *Pennyeodi* en Louergad, lec'h ma tarzh ar Yeodi, unan eus div stêr Landreger, *Pennleger* en Boulvriag, lec'h ma tarzh al Leger, stêr Lannuon, *Penniar* hag en Kalanel hag en Plourac'h, rak div vammenn zo d'ar stêr *Iar*, stêr o tizhout ar mor en Lev-Draezh. Fentigellerien a c'hallfe lakaat da grediñ eo eus *penn-yar* zo kaoz amañ. Nann ! nann ! Lezomp ar c'hallineien en o c'hud ha diskennomp gant dour ar wazh !

Ouzh al listenn e c'haller lakaat ouzhpenn ur meneg latin roet gant Kartular Landevenneg : *a capite sanguineo fluentis*. Aze zo anv eus unan eus stêrioù Sant-Brieg : ar *Goued*, komprenet evel bezañ « gwad ». Met kement-mañ zo etimologiezh pobl : an anv zo unan eus anvioù ar garm, ar griadenn, etc da zoareañ dour ar stêr (cf. an henvrezhoneg *uuoet*, *uuoed*, an hengembraeg *guoid*, *guaid*, an heniwerzhoneg *fâid*, *fâed* gant ar memes ster). Bezet a vezo ar meneg latin zo da vezañ troet **Penngoued*, mammenn hag a zo en un tu bennaket er C'hozh-Korle.

Hag er penn all, heuliomp an elfenn *ben-* gant ar ster « genoù ur stêr ». Ar ger a rank plegañ dindan lezenn liv ar vogalennoù all. Abalamour da se hon eus *Binig* ha n'eo ket **Benig*, lec'h ma tigor ar stêr *Ig* evel ur genoù war ar mor. *Benoded* lec'h ma tigor genoù an Oded war ar mor, *Benaven* evit genoù an Aven, en Nevez, *Banitel* eo genoù ar stêr *Intel* en Pleheneg (a-dal d'an Intel, ar bourk), *Bangavr* en Rianteg. Merket ho peus penaos eo kentoc'h *ban-* hag a gaver gant Gwenediz. Pouezmouezh melodius ar c'hreisteiz !

En Treger zo un anv-lec'h all, anv ur gumun anavezet mat : *Benac'h* (distaget *Benec'h* a-wezhioù). An elfenn dibenn zo moarvat o tont eus *-aps* « dour ». Moarvat evit doareañ ar c'hengej entre al Leger hag ar Gwig. Evel ma kaver *Banevel* en lec'h ma kengej ar Blavezh hag an Evel. *Ben-*, *ban-*, pan gomzer eus dourioù, zo ur genoù digor eta.

Bezañ e ranker komz eus *Belleger* zo evit *Ben-Leger* : fonologiezh istorel adarre, *n + l* a ro *ll*, sklaer al lezenn. Soñjit en anvioù-lec'hioù evel *Hellez* zo diwar *Hen-Lez*...

Met ar reveziadenn goshañ eus *ben-* zo en Kartular Redon : Bezañ e oa *bon-* evel en *Bonester* en 1120 (en aber ar Gwilen). Da lâret eo « lec'h ma tigor genoù ar stêr ». *Ester* o vezañ tad-kozh (pe mamm-gozh ? Piv a lâro din ?) ar ger *stêr* a-herie.

Hep ankouaat *Bangor* hag a ziskouez ar memes ger evel elfenn gentañ.

Ben- zo heñvel ouzh an heniwerzhoneg *bun* ha gant ar memes sterioù ledan mat, ouzh ar c'hembraeg *bôn* met hep ar ster « genoù ar stêr », evel ar c'herneveureg *ben*.

Ben- evel ar stummoù keltiek all a deu eus **bonu-* « diaz ».

Penn zo *pen* en kembraeg hag en kerneveureg, ha *cenn* en heniwerzhoneg, eus ar c'heltieg kozh

**k^wenno-* « penn ».

pant. Unan eus anvioù kozh an trevier, met ivez eus an torgennoù, pe ul lodenn anezhe, evel ar pezh a anvomp roz. Herie, ar ger *pant* zo pe traou pe roz, en gwirionez. Ar ster kentañ-kentañ, kromm, zo bet miret mat hag en heniwerzhoneg, *céite* “torgenn, lec'h uhel, lec'h-emvod”, hag en krennvrezhoneg *pant* “kromm” (hervez Katolikon 1464 120v° : *Pant*. g. courbes. l. pandus.da.dũ, hervez hini 1499 152a : *Pant*. g. corbes. l. pandus/da/dum, hervez hini c.1510 201 (notet Cb alies) : *pant*. g. courbe. l. pādus/da/dũ), met ivez en henvrezhoneg *pantet* « (il) surplombe, (il) penche » (Léon Fleuriot, *Dictionnaire du vieux-breton*, p. 535). Kembreiz a ra gant *pant* (krenngembraeg “Finis illius Oaper finnaun canthed ynymor arhyt irpant dyuynynd dyr pyllou”, *Book of Llandâv*, 145), pan ra Kerneveuriz gant *pans* (*goen pans* “la lande ou pâture vaine d'en bas” en 1403, *Revue celtique* 34, p. 143), gant ar ster “traou” kentoc'h. Ur wezh ouzhpenn eo tostoc'h ar brezhoneg hag an iwerzhoneg an eil ouzh egile en o implijoù. Ar pezh a welfomp c'hoazh evit termenoù pe geriennoù all.

Sede hon eus dirakomp ur ger amluskek (ambivalent mard eo gwell ganeoc'h) ha ned eo ket souezh. Ster kentañ ar ger a oa “kromm” pe “krommerezh” dres evel stumm un dorgenn... ha stumm un traou... un doare S aet da c'hourvez eta. Ar ster “lec'h emvod” gant Iwerzhoniz zo da gompren dre ledanvad al lec'h uhel. Lâret a reer *ar Pant* pe *ar Bant*. A-blasoù e lenner pe glever *Pan*, alies en Treger.

Evel-se : *Pant-Bihan*, *Pant-Bras* en Eviaz, *Pant-Fourbi* en Benac'h, *Bant* en Gwitevede, Kleder, Henvig, Sibirill, *Ar Panton* en Gwerliskin, *Fossé-du-Pantic* (marteze zo anv amañ eus ur *pontig* ?) en Kerfod, *Pantiquiau* (evit *Pantigoù*) en Pluskelleg, *Pantomeigne* (evit *Pantoù-Mein*) en Kergrist-Moëlou, *Bantoù* en Kastell-Paol, *Panteyer* (evit *Panteier*, liester doubl) en Sant-Servez-Landivizio, *Maespant* en Lokireg, *Pant-ar-C'honan* (skrivet *Pan er Conan*), *Pant-ar-Sant* en Pondi, *Pantarff* (*pant* + *tarv* ?) en Kaodan, *Ar Pant* en Gouanac'h hag en Plouezoc'h, *Pantou* en Kalanel hag en Logivi-Plougraz, *Pant-al-Lann* en Bear, *Penn-ar-Pant* en Plunered, *Ar Pent* en Plouezoc'h, *Ar Pantoù* en Plougonver, *Pant* en Lannebeur. *Maez* en *Maespant* (Lokireg) zo evit merkañ ul lec'h digor.

En yezh ar pemdez e klever kentoc'h *pantenn*, ar pezh zo poellek diouzh spered ar yezh, evel ma klever *traou* ha *traouienn* ivez. Ar ger *pantenn* zo bev en hon lennegezh, er varzhoniezh peurliesañ, lec'h ma kav aes ur repu bennak ar gerioù rouez : Jakez Riou (*Ar feunteun zu*, Gwalarn, Niv. 66, 1934, p. 32) “Didrouz ha lizidour / e virbilh an dour / diouzh gorre *ar bantenn*; / abaoe kantvedoù / e kouezh a veradoù / ingal, ingal, diouzh kalon ar garregenn.”. Pe gant Andreu ar Bras, paotr Brelevenez aet kuit re abred hag a ouie komz tener eus *Al Leger* (Al Liamm, niv. 282, 1994, p. 8), “E raen a bep seurt hunvreoù, / Luskellet ma spered / Gant hiboud ur wazhig-dour / O tiskenn a-herr / Gant da *bantenn*.” Youenn Drezen a ouie mat eus ar ger-se ivez pan gomze eus ar C'habili (*Skol-louarn Veig Trebern*, levrenn 2, 1973, p. 26) “Menezioù uhel, stankennoù strizh ha kildroek, ha *pantennoù* serzh, leun a gerreg hag a gevioù don, donoc'h, un tamm mat, ha frankoc'h, lod anezho, eget iliz Karmez.”.

Pantenn, bev en su Kernev, daoust da varzhoneg Andreu ar Bras.

Alies eo bet komprenet *pantenn* evel *bantenn*, alese stummoù evel *gwantenn* pe *gwantrenn* diwar ur **vantenn* n'eus ket anezhañ.

Pant a gaver evel elfenn kevrennet gant gerioù all : *kombant* ha *kombantenn*. An elfenn gentañ o vezañ ar ger *komm* gant ar ster “traou”. *Komm* herie zo kentoc'h un “nev”, ul “laouer” pe se en yezh ar pemdez. Bev-mat en hon lec'hanvadurezh : *Kommanna* o vezañ ar skouer brudetañ (*Cummanna* en XIvet kantved). Met ivez *Kuburien* a oa *Comburien* en 1300-1301 (Dom Morice Preuves, I, 11176 “la forest de *Comburien*”), da lâret eo *comb* + *Urien* (*Urbien* en Kartular Redon, eus *Urbgen* o tont eus *ōrbogenos* hervez K. Jackson). N'eo ket souezhus kaout *komb* en degouezh-se, an *-mb* pe *-mm* zo un darvoud pebeilañ boutin en istor ar brezhoneg, met dreist-holl e klot gant ar stummoù koshañ hag a ro holl *komb*, *kumb*, evel zo displeget amañ dindan.

Ur rakger a c'haller kavout stag ouzh *pant*, evel *gou-* gant ar ster “dindan” (mesket a-wezhioù gant *gour-* hag a verk ur c'hresk), evel ar ger *goubant* “bazenn”, ur ger eus an aod, en Enez-Sun, kar d'ar c'hrenngembraeg *gupant*.

Pant ne zeu na deus ar galleg *pente* na deus al latin *pandus* “kromm”, met evel an iwerzhoneg *céite* e teu diwar ur wrizienn **key-* “koeñviñ, bountañ”. Notennet e vo ivez ar saozneg *path* “tremen(-lec'h)” hag a c'hallfe bezañ eus ar memes rummad gerioù mard asanter d'ur stumm **pat* en predeneg (da lâret eo en brezhoneg, kembraeg ha kerneveureg) en kichen ar stumm *pant*. Met netra asur.

Komm zo kar d'ar c'hembraeg *cwm* zo gant ar ster “traou” (adkavet en titl un doare sitcom a oa bet brudet en Kembre, *Pobol y Cwm* “Tud an Draouienn”, en dibenn ar bloavezhioù 80), ha kar d'ar c'herneveureg *komm* “traou”. Notennet e vo ivez ec'h adkaver ar ger *combe* en galleg ar menezeier gant ar ster “petite vallée encaissée” diwar ar galianeg *cumba* “kleuz, traou”. An anv-lec'h *Combe*, *Coombe* zo anavezet e saozneg ivez, diwar ar c'heltieg. Ar brezhoneg *koumm* “gwagenn” zo heñvel ouzh *komm*.

Dont a ra *komm* (ha *koumm*) eus **kumbos*, diwar ur wrizienn adkavet er braz eus ar yezhoù indezeuropek (evel ar gresianeg *κύβη* “lestr, kib-evañ”, etc).

Herve Bihan

Levrlennadur

Leon Fleuriot, *Grammaire du vieux-breton*, Paris, 1964.

Leon Fleuriot, *A Dictionary of Old Breton*, Part II, Toronto, 1985.

Kenneth Jackson, *Language and History in Early Britain*, Edinburgh, 1953.
Xavier Delamarre, *Dictionnaire de la langue gauloise*, Arles, 2003.
Victor Henry, *Lexique étymologique du breton moderne*, Rennes, 1900.
Oliver Padel, *Cornish Place-Names Elements*, Cambridge, 1985.
Joseph Vendryes, *Lexique étymologique de l'irlandais ancien*, Paris, 1959-1996.